د احمد شاه بابا دیوان

سریزه

د

حبیب الله رفیع

تدوین او ترتیب

مومن موحد

۱۹۹۹/۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه:

نوم	:	د احمد شاه بابا دیوان.
سریزه	:	حبیب الله رفیع.
ترتیب او تدوین	:	مومن موحد
کمپوزر	:	نور محمد نور.
کپوز	:	ایشیاسافټ. پېښور پښتونخوا.
د خپرېدو کال	:	۱۳۷۸ ۱۹۹۹
خپروونکی	:	دانش کتابتون. قصه خواني. پېښور ټلیفون: ۲۵۶۴۵۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندوی یادښت

احمد شاه بابا د لوی افغانستان مؤسس او خواخوږی پښتون واکمن وُ چې د افغانانو د مېړانې تاریخ یې د نړۍ پر مخ ځلولی دی.

دی له ومره ډېرو جګړېزو خوځښتونو او یونونو سره سره یو فرهنګیال او فرهنګپال شخصیت هم و چې د ده له مېړانې سره د ده د شعر انګازې هم له ایرانه تر هنده پرتوله سیمه خپرې وې. ګرانو لوستوالو ته به د احمدشاه بابا د درانه شخصیت د واکمنۍ او چارو په اړه بشپړ معلومات وي او دا به هم ورته څرګنده وي چې هغه د سیمې پر څومره ستراتیژیك ځای واکمن وُ، ځکه نو د ده بې ساري بوختیاوې هم ورته څرګندې وي له دې سره سره چې ده بیاهم پښتو شعر وایه، له یو شاهکار پرته ورته بل څه نه شو ویلای. د ده د شعر دېوان دوه ځله خپور شوی لومړی ځل پر ۱۳۱۹ په کابل کې د لوی استاد پوهاند حبیبی او بیا د پېښور پوهنتون د پښتو اکاډمۍ له خوا خپور شوی، چې د لوستونکیو د مینې له امله له چاپېدا سره سم تری تم شوی دی .

دانش کتابتون دې اړتیا ته په پاملرنه له ډېر مهال راهیسې دا هیله په زړه کې پالله چې د سیمې د دغه نامتو واکمن د شعر دېوان د نوې څېړنې په ترخ په ښکلې بڼه بیا خپور او رامنځته شوې خلا له منځه یوسي. له نېکه مرغه یې د خپرېدا مهال اوس رارسېد .

مونږ هیله من یو چې د لوی احمدشاه بابا دېوان بیا خپراوی د پښتنې فرهنګ په وده کې ارزښتمن وګڼل شي.

په درناوی

دانش کتاب خپرنځی پېښور

۱۳۷۸/۲/۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د سریزې پر ځای

[۱]

پنځلسمه، شپاړسمه او اوولسمه پیړۍ د افغانستان په سیاسي ژوند کښې ډېرې بدمرغې پېړۍ وې، همدې بدمرغیو د ژوند پر ټولو اړخونو سیوری کړی و.

په دې پېړیو کښې افغانستان ملي حکومتونه له لاسه ورکړي وو، د واک ځواکونه ډېر کمزوري، محلي او کاواکه وو. د هېواد ختیځې سیمې د هند کورګانیانو لاندې کړې وې. د هېواد پر لوېدیځو سیمو ایراني صفویانو خېټه اچولې وه او د هېواد شمالي سیمې د ماوراءالنهر د شیبانیانو لاس ته لوېدلې وې. تر دې چې زمونږ هېواد دې پردیو ځواکونو تر خپل منځ د مقابلې ډګر ګرځولی و؛ او زمونږ پر خاوره به یې له یو بل سره جګړې کولې.

له دې سره - سره افغانان هم تسلیم شوي نه وو که سیاسي واکمنۍ یې کمزورې وې هم، ملي اراده یې پیاوړې وه او د هېواد په ګوټ ګوټ کښې یې یرغلګرو او اشغالګرو ته پاځونونه کول او دوی ته یې اساسي ستونځې راولاړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې لړ کښې د هېواد په ختیځو برخو کښې پوره سل کاله روښاني غورځنګ په غورځنګ ؤ او د دښمن پر نظامي، سیاسي، فکري او اقتصادي تاسیساتو یې بریدونه کول او هغه یې رانړول.

دا غورځنګ پر دښمن ظاهراً بریالی نه شو او د ښمن یې راونه پرځولای شو، خو د نورو غورځنګونو پیدا کولو ته یې لاره هواره کړه او د مبارزې زړې یې په ټول هېواد کښې راززغون کړل.

د روښانیانو په پایخوړ کښې د ایمل خان مومند او دریا خان اپریدې لښکرو د مغلو په ککریو کښې اوبه وځښې او بیا خوشحال خان خټک د افغان په ننګ توره وتړله اوغږ یې پورته کړ:

و مغـــــــــول و ته به نـــن کړم اټك پوله
ملك به خلاص کړم د مغول له غال او غوله

د دې ټولو په پای کښې د هېواد په لوېدیځ کښې میرویس غورځنګ را ولاړ شو او دا سیمه یې د توري او تدبیر په ګډ ځواك له ایراني ښکېلاك نه خپلواکه کړه، تردې چې شاه محمود د وقایوي فتوحاتو په لړ کښې تر اصفهانه ورسېد او د شاه حسین صفوي ورسته واکمني یې رانسکوره کړه، شاه اشرف له ترکانو اوروسانو سره د ایران د هغو ځمکو په سر چې دوی لاندې کړې وې جګړې وکړې او د ایران د وېشل کېدلو د مخنیوي هڅې یې کولې. له بده مرغه د میرویس نیکه ځای ناستي دکورنیو مخالفتونو ښکار او د ایراني نادر افشار تر فشار لاندې راغوزار شول او یو ځل بیا د ښېرې ازادۍ په لاره روان هېواد دپر ددو د ښېړ اشغال ښکار شو.

احمدخان دنادر افشار یو ځوان خو پیاوړی او غښتلی منصبدار و د هند په فتوحاتو کښې له نادرسره ملګری ؤ او د اداري، جګړې او سیاست تجربه یې کوله. کله چې نادر افشار د ایران په خبوشان کښې د ده د ساتونکو له خوا ووژل شو نو احمدشاه بابا دخپلو افغاني عسکرو په مرسته هم دولتي خزانې او وسلې خوندي وساتل او هم یې د نادر افشار کورنۍ او اولادونه له بې سترۍ او ضرر څخه وژغورل او وساتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي سمدلاسه کندهار ته راستون شو. د لويې جرګې د تاريخي عنعنې په را ژوندي کولو سره يې مشران سره کښېنول او ترې وې غوښتل چې د آزاد افغانستان له پاره مشر وټاکي او لکه د ميرويس نيکه د دورې غونډې د اولس په مشوره اوخوښه په هېواد کښې يو ملي واك ټينګ شي.

جرګه تر اوونۍ زياته اوږده شوه او دنه ورځو ترتېرېدو وروسته چې دافغاني خيلونو مشران دملي مشر په ټاکلو سره يوه خوله نه شول نو صابر شاه ملنګ ددوي له منځه پاڅيده له نژدې کروندې نه يې دغنمو يا وربشو وږي راوشکول ،رايي وړل اوداحمد شاه بابا په دستار کښې يې وروتومبل، لاس يې پورته کړل. دعا يې وکړه او ويې ويل چې احمدشاه زمونږ پاچا دی اوکه هر څو ځوان دی خو د تدبير او ميړانې له مخې بابا دی. دا ټاکنه جرګې په يوه خوله ومنله او احمد خان احمدشاه شو، بابا شو، د افغانستان پاچا شو؛ چې لږه ساه يې واخيسته په هېواد کښې دننه يې اداره جوړه او امنيت ټينګ کړ نو بيا يې په لښکرکښيو او فتوحاتو لاس پورې کړ، د هېواد په ختيځ کښې يې د هند نيمه وچه لاندې کړه او د ډيلي پر تخت کښيناست، ايران ته په توغ او نغاره ولاړ او دهغه هېواد ډېرې برخې يې لاندې کړې. د ماوراءالنهر زياتې سيمې يې ونيولې او له هغو ټولو يرغلګرو نه يې غچ واخيست چې تر ده وړاندې دوې دوې نيمې پيړۍ يې افغانستان تر منځ وېشلی او د هېواد خلك يې ځورولي وژلي او د آزادۍ په جرم په خپلو پاکو وينو لنبولي وو.

احمد شاه بابا يو مدبر پاچا و. ديندار او خو د دارد پاچا و ، د دښمنانو په وړاندې "شديد" او د خپلو په وړاندې "رحيم" و په عدل او داد يې پاچاهي کوله او په توره او مېړانه يې دهېواد پولې ساتلې.

ده دافغانستان سياسي پولې د دې هېواد له طبيعي پولو سره سمې کړې او په وقايوي فتوحاتويې دهېواد پولې مضبوطې او د واکمنۍ پر ځای يې په سيمه کښې يوه لويه ستراواکي ټينګه او افغاني امپراتوري يې جوړه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنۍ یادې شوې پېړۍ لکه څومره چې د پښتنو په سیاسي ژوند کښې سپېړې او بدمرغې دي. همدومره د پښتنو په ادبي او ثقافتي ژوند کښې شنې او نېکمرغې دي اولکه څنګه چې په دې دوره کښې توږو (شمشیرها) مقابله کړې همداسې تورو (حروفو) او قلمونو هم مبارزه کړې او په پښتو کښې د ادب یوه لویه ذخیره اوپانګه رامنځ ته شوې ده تردې چې دې دورې ته دپښتو ادب زرین دور ویل کېږي.

روښانیانو چې دبایزید روښان په مشر تابه په مغولو پسې توره را ایستلې وه، ورسره یې قلمونه هم راپورته کړي وو او په پښتو کښې یې دروښانه روښاني ادب خښته په همدې وخت کښې کښېښوده.

تردې وخته پښتو ادب په وقفه یې بنه اوپه خواره واره ډول زیږیدلی، خلق شوی او تر مونږ پورې رارسېدلی وُ، له دوهمې هجري پېړۍ نه د امیر کروړ ویاړنه اوربدل کېده، بیا چوپتیا وه، له دریمې پېړۍ نه د هاشم سرواني غږ زمونږ تر غوږه رارسېدلی وُ، په څلورمه پېړۍ کښې د شیخ رضي او امیر نصر لودي نیوکې او غبرګون د هغو تکفیرو نو بیان او سپیناوې کاوه چې دښمنانو په دوی لګولي وو، بیټ نیکه دپښتونخوا په یوه بله سیمه کښې له لوی خدای سره د زړه خواله کول اوځو نور د ګوتو په شمېر کسان. له پنځمې پېړۍ نه د شیخ اسعد ویرنۍ بولله رارسیدلې، له شپږمې پېړۍ نه د شیخ تیمن کاکړ، ښکارندوی غوري، ملکیار غرشین، تایمني او قطب الدین بختیار غږونه اورو، په اوومه پېړۍ کښې پر پښتونخوا د مغولو تاړاك د تورو هنګامه هم تود وي او ورسره د تورو او ادب هم، هوتك بابا په خپل رزمیه پارکي کښې ځوانان د دښمن مقابلې ته راغوارې او مبارزې او مقاتلې ته؛ شیخ متي بابا د خدای کاینات په نوي فلسفي نظر ګوري، په اتمه پېړۍ کښې ملکیار هوتك او اکبر زمینداوری ژوند کوي او پښتو ادب ته نوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخښنې لري، په نهمه پېړۍ کښې انفرادي هڅې پراخېږي. د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې ادبي زمزمې اورو او له پښتونخوا نه بهر هم سلطان بهلول لودي او خليل خان نيازي په هند کښې پښتو شعر وايي. زرغون خان نورزی او زرغونه کاکړه په پښتونخوا کښې، د شيخ ملي دفتر او ديوسفزو ژوند پښېنو په اړه د پښتنو تاريخ هم دهمدې پېړۍ دی. خو مونږ ګورو چې دا ټولې حلقې يوله بله بيلې اوخورې ورې دي خو روښانيان دبايزيد روښان په مشر تابه دقلم په اخيستو سره ادب ته زماني تسلسل ورکوي اوټولې کړۍ يې دېرله پورې لړۍ بڼه نيسي او يو داسې ادبي بنسټ ږدي چې بيا وروسته د پښتو ادب طلايي مانۍ پرې ودانېږي.

دروښاني ډلې مخکښ ليکوال په خپله بايزيد روښان و، چې بيا پسې ارزاني، ميرزا، مخلص، دولت، واصل، کريمداد، ملاعمر او نور د روښاني ادب ډيوه روښانه ساتي. اخوند درويزه که څه هم فکراً له دوي سره مخالف او د مغولو پلوي دی خو د ادب په منډ کښې همغه د روښانيانو لاره نيسي؛ دی، زوی يې کريمداد اونور پيروان يې همدالاره پالي اوپښتو ادب ته بخښنې کوي. وريسې خوشحال خټك هم د توري تر څنګ خپل تېره قلم هم راپورته کړې و او په پښتو ادب کښې يې بنيادي تيږې کښېښودې ده په خپل کور کښې د ادب يو روزنځی او پوهنځی جوړ کړ، ګڼ شاعران زامن او لونې يې ټولنې ته وړاندې کړل اوګڼې ادبي هستونې وشوې، اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، صدر خان، سکندر خان، بهرام خان، ګوهر خان، حليمه، سعيد، آزادخان، کامګار خان او نور د دې کورنۍ خوږ ژبي شاعران دي چې ډېر پياوړي شاعر يې کاظم خان شيدا د احمدشاه بابا همځولی او همعصر و.

د خوشحال خان خټك له ادبي پيل سره د پښتو ادب زرين دور پيل شو چې نه يوازې په خټکو بلکه د پښتنو په بيلابيلو خېلونوکښې پياوړي شاعران رامنځ ته شول او د پښتو ادب يوه نوې هنګامه يې توده کړه لکه د ټولو پښتنو منلی بابا رحمان بابا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمید مومند . خواجه محمد بنګښ. یونس خیبري. قلندر. مصري خان ګګیاني. معزالله خان مومند . اشرف خلیل، میامحمدي صاحبزاده. خـنګل خلیل، نجیب سربندي. پیر محمد کـ کړ. علیخان مهمنزی، ابوالقاسم، الپودي حافظ. عبدالعظیم زانیزي. محمد هوتك، زرغونه انا، بي بي زینبه، شاه حسین هوتك. ریدي خان مومند، ملانور محمد غلجی، عبدالرحیم هوتك او نور په لسهاؤ پیښاوري اوخوږ ژبي شاعران او ادیبان او د پښتو ادب دا اوج، موج، عروج او ځپاندي د احمدشاه بابا دژوند تر پایه را روانه وه، ده دهمدي طلایي عصر په پایځوړ کښې ژوند کاوه اوپه پښتوادب کښې یې مخې ته پخې ادبي تجربې پرتې وې.

[۳]

احمدشاه بابا دوخت ناوړه سیاسي حالاتو اودپردیو یرغلونو دتوري اخیستلو ته وهڅاوه اودپښتو ادب بي ساري ودې او پرمختګ دقلم اخیستلو ته، دی د خپلو پښتنو باباګانو امیر کروړ، بایزیدروښان، خوشحال خان خټك. سیدال خان ناصر، شاه حسین هوتك د توري اوقلم په ګډ میراث کښیناست او دواړه یې ښه وځلول اوښه وچلول.

هو! د بابا سیاسي، نظامي، اداري او جنګي اړخ تاریخونو ډېر ځېړلی او څلولی دی تردې چې دده علمي، ادبي، تصوفي او فکري اړخ یې تر سیوري لاندې راغلی اوډېر لږ رابرسېره شوی دی.

موږدلته دده دژوند له لومړي اړخ نه تیریږو اوپوازي پر دوهم اړخ یې غږیږو ځکه چې زمونږ له دې څیړنې اوددې دیوان سره یې همدا اړخ اړخ لګوي .

احمدشاه بابا مخکښې له دې چې واکمنی ته ورسیږي مشران یې دقوم مشران اوپه وړه کچه حاکمان وو نو دی له هماغه ماشومتوبه لکه څنګه چې دلوړو کورنیو عادت وُ تر روزنه لاندې نیول شوی اودرس اوزده کړې ته کښېنول شوی وُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا په تنکۍ ځوانۍ دپښتنو دکورنیورقابتونو له امله دشاه حسین هوتك له خوا هغه وخت زنداني شو چي له خپل مشر ورور ذوالفقار خان سره له فراه نه کندهار ته راغی. دی شپږ کاله دشاه حسین هوتك په زندان کښي و او د ځوانۍ د فکري ودې دا مهمه دوره يې په زندان کښي تېره کړه.

د احمد شاه بابا د زندان د دوري په باب تردې زیات هېڅ معلومات نشته خوزه فکر کوم چي دزندان دي دورې ده ته د يوه ښوونځي کار ورکړی وي او تصوف او ادب ته يې چې دواړه فکري تمرکز غواړي همدلته توجه راګرځېدلې وي.

دی له يوې خوا د پښتنو ديوې درنې کورنۍ غړی و، د شاه حسین هوتك کورنۍ هم يوه درنه او پښتنه کورنۍ وه، نو د ده د ورور بند د سياسي ملحوظاتو له مخې و چې دی ضمنا ورسره بندي وو، زه باور لرم چي دوی ته به د پښتنو مېلمنو په توګه په بند کښي تسهيلات او اسانتياوې برابرې وې او څرنګه چې د شاه حسین دربار د علم او ادب دربار و نو يقينا چې احمد شاه بابا ته به دکتاب او مطالعې اسانتيا وې موجودې وې، ده به زده کړه او مطالعه کوله اوڅرنګه چې د شاه حسین هوتك دربار د پښتو ادب د ودې دربار و نو فکر کيږي چي احمد شاه بابا به ادب ته دمخې کولو په لاره کښي دهمدې ادبي محيط تر اغيز لاندې راغلی وي، که څه هم ده ته ديوه بندي په حيث داسې مجالسو ته د تلولاره نه وه خو د دې ادبي هڅو فعاليتونو او منظم ادبي دربار نه چي هره اوونۍ به يې د نارنج په مانۍ کښي غونډې کولې، خبريده اواغېزمن کېده.

د۱۳-۱۴کلنۍ سن دزده کړې ،اخذ او استعداد دغوړېدنې سن وي. دی په بند کښي له نوروټولو مصروفيتونو نه بې غمه و او کتاب اوادب ته يې چي مخه شوې وي نو بيا د ده د ځپاند استعداد د غوړېدنې له پاره يو طلايي فرصت و او د ده د خدای ورکړي فراست او ذهانت د ودې له پاره يوه ښه زمينه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا دپاچا کېدولو په لومړیو دوو کلونو کښې خپل لومړی دیوان راغونډ او ترتیب کړ او داهم ګواهي لي چې ده شاعري تر پاچاهۍ ډیره وړاندي شروع کړې اوبیا هم زما اټکل دی چې د ادیب پاچا له همدي زندان نه به د ادبي مدرسې په توګه خپله شاعري او خپل ادبي فعالیت راننبلولي وي.

[۴]

احمد شاه بابا له تنکۍ ځوانۍ نه تر مړینې پورې پر له پسې شاعري کړې اوزیاته ادبي پنګه یې موږته راپرېښې ده .

لوی استادعلامه عبدالحی حبیبي په "لوی احمد شاه بابا" کښې احمدشاه بابا د خوشحال خان ختک د ادبي مکتب پیرو بللی او د ده وینا ساده، له پیچلو استعارونه لرې خوږه او دلکشه ګڼي (لوی د احمد شاه بابا پنځم مخ) خو په پښتانه شعراء کښې خپله خبره بیرته اخلي او د رحمان بابا دادبي مکتب پیرو یې ګڼي (پښتانه شعراء۱/۳۳۰مخ)

لوی استاد د خوشحال خان ختک د ادبي سبک او مکتب ځانګړنې داسي شمېري:

۱- دې سبک د پښتو شعر ډېرارت کړ، علاوه پر غزل، مثنوي، قصیده، رباعي چې تر خوشحال دمخه ویل شوي وو ده نور ټول دعربي اوفارسي دشعر اقسام په پښتو وویل او ځینې ابتکارونه یې هم د شعر په اقسامو کښې وکړل.

۲- په دې سبک کښې هر ډول صوفیانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي مضامین او مدح، رثاء، محاکات، اجتماعي خبرې شته چې ملي عواطف او مزایا هم تلقین کوي اویو ښه حاوي اورات سبک دی.

۳- په دې سبک کښې دپښتو اوپښتونوالی او د پښتنې اخلاقو او ملي احساساتو روزنه هم شته او د خوشحال خان ختک خپل اشعار د ملي جذباتو ډك دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- په دې سبك كښې - اوږدې اوږدې قصيدې پر يوه موضوع چې شاعر غوره كړې وي ويل شوې دي چې هره قصيده يو بېل اجتماعي يا تبليغي يا تاريخي مضمون دی.

۵- په دې سبك كښې بديعي صنايع او تلازمات او تشبيهات گډ شول مگر دومره ده چې شاعرانو يې د اشعارو ساده گي او سلاست، تر صنعت اوتكلف قربان نه كړل او د طبيعت له لمنې څخه ونه وتل او ډېرې پېچلې وينا وې يې په اشعارو كښې رانه وړې.

۶- حماسي احساسات په خپله خوشحال خان په دې سبك كښې راوړل اوشاگردانو يې هم لږ-لږ پيروي وكړه.

۷- تنقيد اوهجو هم په دې سبك كښې شته او پښتو شاعرانو مخصوصاً د مغولو د استعمار طلبانو ډېره هجو او غندنه كړې او د پښتونوالي په مقابل كښې يې د مغولوالي كلمه جوړه كړې ده.

۸- د دې مكتب په اشعارو كښې ډېر حكم او نصايح اوفلسفي مطالب شته چې د ژوندون اسرار او دقايق پكښې نغښتل شوي دي.

۹- د ادبي ارزښت له پلوه دا سبك تر ټولو جامع اوښه دی چې معنوي او شعري دواړه قوتونه لري.

۱۰- په دې سبك كښې خورالوړ اودنزاكته ډك شاعرانه تخيلات شته او دتخيل نوښتونه لري چې طبيعي رنگ له لاسه نه وركوي (پښتانه شعراء/ ۲۸-۲۹مخونه).

اروانباد علامه حبيبي درحمان بابا د سبك ځانگړنې داسې يادوي:

۱ - د دې سبك شاعر د روح الهام مني، د مادې سره يې ډېر سر و كار نه دی، د هغې دنيا څخه خبرې كوي چې ابدي دنيا ده.

۲ - د دې سبك شاعر له مادي كثافاتو څخه لېرې كېږي او هلته ځي چې صلح كل دی او د دې خاوريني نړۍ شور ماشور پكښې نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دا سبك په ادا او د احساساتو په تصوير كې سپېڅلى او سليس دى. ابهام پښه نه كښي او د شعر الفاظ ساده او ښكلي خوښوي.

۴ - غزليات. قصايد. رباعيات او د شعر ټول اقسام په سپېڅلي ډول وايي او له مينې او اخلاقو څخه ږغېږي.

۵ - د عشق او مينې په دنيا كښې هم د واقعيت خوا ته ځي او د خيال لړ تابع كېږي.

۶ - د دې سبك شاعر عشق او الهام د ژوندون مدار ګڼي. يقين او ايمان پر عقليت غوره ګڼي. (پښتانه شعراء، ۱/ ۳۰-۳۱مخونه.)

زما له نظره احمد شاه بابا د شاعرۍ ځانګړى سبك لري، د چې خوشحال بابا د سبك لړ لړ نخښې هم پكې شته، د رحمان بابا د سبك ځينې ځانګړنې هم لري او د روښانيانو د سبك او حتى د ده د معاصر او د دربار د شاعر پير محمد كاكړ د سبك رنګ هم پكښې شته چې زه دلته دا ټول سبكونه نه څېړم، بلكه په لنډيز سره وايم چې:

د احمد شاه بابا د شاعرۍ په تصوفي اړخ كښې د رحمان بابا د سبك پر اغېز سربېره د روښاني تصوف رنګونه هم جوت او ښكاره دي او خصوصاً شعر يې د شكل له اړخه تر خوشحال بابا او رحمان بابا ډېر زيات د روښاني شاعرانو رده پالي او تر ډېره حده د رحمان بابا د شعر له سلاست او د خوشحال بابا د شعر له صلابت نه را ټيټ دى او ان كله كله له فني ګډوډيو، د قافيې له ګنو عيبونو سره مخامخ او د بحرونو او سېلابونو له كچ او مېچ نه پرېوتى دى.

همدا راز د احمد شاه بابا د شعر يو خوندور اړخ د اولسي ادب رنګ دى، چې پرې پروت دى او ډېر بيتونه او غزلونه يې له تاريخي نارو، غاړو او د مېندو او ماشومانو له سندرو سره نژدېوالى او ورته والى لري او اولسي ژبه او ادا ساتي.

لكه دا بيت:

ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخـــــامخ راغله زيړی
رنګ يې ګل سترګې ګلی
کټ مټ د "غاړې" په بڼه دی

په دې توګه د احمد شاه بابا شاعري که کوم ځانګړی ادبي مکتب نه دی، نو د سبك له مخې يقيناً چې ځانګړي کړه وړه، جوړښت او پايښت لري، چې تاسې به د ديوان د لوستلو پر وخت دا ځانګړنه او بېلوالی ښه ترا محسوس کړئ.

[۵]

د احمد شاه بابا د ديوان ګڼې، قلمي نسخې موندلې کېږي، موږ د ده د ديوان نسخې په دوو ډلو وېشلای شو. يو د هغه ديوان نسخې دي چې ده د خپلې واکمنۍ په ځلورم کال راغونډې کړې او زياته برخه يې د ده د ځوانۍ او د پاچاهۍ تر دورې وړاندې شعرونه دي، دا ديوان بيا بيا نقل شوی چې ګڼې نسخې يې راپاتې دي او په پای کښې يې دا بيتونه راغلي دي:

کتاب ختم شو په دوشنبې	يارانو موږ به څو تاسو دلې
پـــه اخر ورځ د روژې	سنه هزا و صد شصت و سې
ارام وربـــاندې نه وي	بيا په صبر يې شي تسلې
احمدپه دعا يادکانې يارانو	چې په کار يې شي په ورځ د خولې

د دې دفتر په اکثرو شعرونو کښې د ده نوم تش "احمد" راغلی او يوازې هغه غزلې يې "احمد شاه" لري چې د شاهي پر وخت يې ويلې.

بل د ده د ديوان هغه نسخې دي چې د ده تر مړينې وروسته راغونډې شوې او د ده ټوله شاعري پکښې خوندي ده، د ديوان د دې بشپړ متن نسخې محدودې او معدودې دي.

د احمد شاه بابا ديوان لومړی ځل علامه عبد الحی حبيبي د لوی احمد شاه بابا په نامه له يوې مفصلې او مبسوطې سريزې سره په ۱۳۱۹ المريز کال په کابل کښې د پښتو ټولنې له خوا خپور کړ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ځل په ۱۹۶۳ میلادي کال د پېښور د پښتو اکېډمۍ له خوا په پېښور کښې خپور شو که څه هم د پېښور چاپ. د خطي نسخو تر څنګ د کابل له چاپ نه هم استفاده کړې. خو ډېرې غزلې ترې پاتې شوې او یا یې پرې اېښې دي. په همدې ترتیب د پېښور د چاپ زیاتې غزلې د کابل په چاپ کښې نشته او له خطي نسخو اخیستل شوي، فکر کېږي چې دا به د ستا د حبیبي په لاس کښې خطي نسخو نه درلودې او یا به یې ځینې ده قصدا پرې اېښې وي ځکه ډېرې ابتدایي او خامې غزلې پکښې شته چې تنقیح شوې او تصحیح شوې نه دي او د بابا د دیوان د ابتدایي مسودو ښکاري.

په هر حال دا چاپ د بابا ټول تر لاسه شوی کلام لري او د دې دواړو چاپي نسخو له مخې تیار شوی دی. له دویم چاپ نه اخیستل شوې غزلې او بیتونه په ستوري نخښه شوي او په ګډو غزلو او اشعارو کښې د کابل چاپ متن ته ترجیح ورکړل شوې ده.

ګران مومن موحد د بابا د دیوان دا کار په خاصه مینه او جذبه کړی او په خپل لګښت یې تاسو ته وړاندې کوي چې د ده دا له خپل ملي کلتور، ادب او معنوي شتمنیو سره مینه د ستایلو او مبارکۍ وړ ده.

په درنښت

حبیب الله رفیع

حیات اباد، پښتونخوا

۱۳۷۷/۱۲/۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزلیات

۱

﴿۱﴾

بسم الله الرحمن الرحيم زما — ده در د زړه په اقليم زما
بسم الله الرحمن الرحيم زما — بصر د زړه ده سليم زما
بسم الله الرحمن الرحيم زما — ب باور ميم در نعيم زما
بسم الله الرحمن الرحيم زما — بسم "الله"د دهر ابر کريم زما
بسم الله الرحمن الرحيم زما — ده د روح بحر عميم زما
بسم الله الرحمن الرحيم زما — نور د زړه په حريم زما
بسم الله الرحمن الرحيم زما
"احمد" نا.... رب رحيم زما

❀❀❀

﴿۲﴾ — ﴿۷﴾

که ووايم زه رشتيا — وابه نه ورمه له تا
ما ناموس دربانديې ايښی — که بد نوم مې وي په دا
بد نامي مې نيکنامي ده — که مې مينه وي رشتيا
چې رقيب په سترګو وينم — توکل په ربنا
له اوله سر بازي کړم — په تبره توره دلا
که مې لانفی الا کړه — زه به تل اوسم بقا

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختیارو ووت له لاسه   نن داره "قالوا بلی"
معرفت "قالوا بلی" دی   بیا ده نفی ماسوا
❁ بقابخره مشوشه   الف یوتر ابدا
❁ احدیت د "ب" باور شو   "ت" توحید وایه ما
❁ "ث" ثبوت نور کرم   ثبوت نور د مصطفي
❁ چي عالم پیدا نه ؤ   ما د نور ترله ملا
❁ دي آمرزنده د هر چا   په قدم يي شه فنا
د وحدت پر مځکه اوری   هویت ځره معنی

دا ویل پریږده "احمده"
که ویل د مصطفیﷺ

❁❁❁

﴿۳﴾   ﴿۲۲﴾

په خوا راغله محبوبا   عجب ښکار کا دلربا
❁ هره چار له مکاری کا   د عاشق خونه فنا
دا پخپل حسن غره ده   پر عاشق پر و ته بلا
علاج نه لري عاشقه   پرې کره سر په تبغ د لا
که ته سر پریکړی راشې   دا به وويني اعلا
رقیبان دي په دالار کښې   وایه تل "لاحول ولا"
که ته خلاص شوې له رقیبه   کرې به سیر " الی الله"
"الی الله" سیرونه ډېر دي   مېوه واخله د بقا
د بقا مېوه هم پریږده   کره د "هو" پټکی تر ملا
که د "هو" پټکی تر ملا کړې   جهان ستا تر ابدا

"احمد" خدای په مل اختیار کره
چې اختیار مشکل کشا

❁❁❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) (۳۳)

اوس زه ستا کوم ثنا   ای فریاد رس شهها
لاس په سر درته ولاړیم   یار له مامه کړي جدا
ارمان هزار ارمان صنم   مالا په هیڅ حالت مه کړه سوا
اس د خیال دی په شان دی   په قدم قدم په چشمو زما
آفتاب چې دی له مخه رنګ زیړی کا   ترو په کوم حسن سمی کړي له تا
آسمان که مخ نسکورمځکی ولور ته   ګنه یا دیي شوه د ستا د قد علیا
آیینه چې له شصته دي جلوه کا   له حیرته سترګی څو ړی ثریا
آبی مخ زه اوره رنګ ژړا کړم   له ژړا مي د سیني زیړی لالا
آبیه د مجنون له مخي ولاړ شه   له دنیا چې په ارمان و ته لیلا
آب حیات دی له زنخه معلومیږي   له غابښونو صبحدم کوي خندا
اشنا یې جانه هغه بللي بویه   چې په غم وخوږ زهیروي د اشنا
ابد د رحمت که سر ببرون کا   چې په داغ زړه د لا لا و که ژړا
انګن یې د سرو زرو توری خاورې   چې پرې نه وي د شهلا سترګو رڼا
اورمې په زړه بل دتا د عشق دی   آرزو مند دی ددیدن یم دلربا

احمد په یار قسم دی بی له یاره
که به خوښ وی په دنیا یا په عقبا

❁❁❁

(۵) (۴۸)

که په زړه باندې هر څو کوم دوا   بې لیدنه به جوړ نشي راته دا
زما زړه که دلې وای ما به دوا کړه   باري وړی دی د یار مهر ووفا
معشوقه په هسکواله لکه اسمان شوه   و اسمان وته لاس نه رسي د چا
چې له لاسه ناامیده هم له پښو سي   بل امید یې پاته نسي بې له خدا
مینه هیڅیرې په زرو په زور نسي   د شها مینه په روح ده زړه لتا
محبت که یې په زرو یا په زور وای   نن به مینه وه حاصله د هر چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وښــه عـــشق لـره فـنا نشته هېڅېږي سي فـــانـــي بـاقـي، بـقاسي هم فنا
چې فاني سي دا باقي، بقا فنا ســي عشق به سي فنا بـقا هـــم بـيا لـقـــا
نور به درسي ده بقا بـې نـهــايتـه تـــا بـــه هـلـــه كـالـه عشقه بيا جدا
چـــې له عشقه دې جدا كړې زما جانه دربه ســي معـنـــى وتـاوتــه دانـا
دغه عـــشق بـــه لـتانه ځـي تل تر تله له ســواوو بــه ســوا كــرې ته سـوا
چې سوا تـه له ســواو وكـــړې سوا معرفت په معرفت بــــه ســي رونـــا
مـــعـرفـت گوره له ياره سره دادى بـــې لــه ځانه به يار وينې هم اشنا
❁ هم يې عشق يو اراده دى كه پوهيږى اراده يـــې بـــيا زېـــور كـــړه د بـقا
❁ پـــه نــظر د تـــاد يار تـفاوت نـــشته لكه دوه ستركې د چــــا چې وي بنا

وايې غوست بوقلمون كميس"احمده"
نه دى رنګ له بـلـــه رنګه يك تنها
❁❁❁

﴿٦﴾ ﴿٦۴﴾

راســــــه راســــه مــــرحبا ته لـــه خدايه غوښـتـې مـــا
هـمـيشه مـى يــــاد ولـــې! اى زمـــــا د زړه صــــفــــا
آراســـته كه پــه دنـيـا يـــم زه بى ځو كـــوم بـــې تـــا
همېشه زاري دعـــــا كـــــرم چـــې مې تـل واى دلربا
مركـــى ښه دى په دنيا كښې نه چـــه ځوك سي بې وفـــا
سر پـــه تېغ پريكړى ښه دى تــــــر بـــې پـتــه په دنيا
چـــې زه سرپه بورجل كښېږدم نـــور بـــه ځـــه كړې راته وا
چـــې يې سر په مينه كښېښود هـغـو يـو وړه مـــحـــبوبــــا
چــــې مـــې مـيـنه يا دوله تېـر تـــر ځان وم لا پخوا
اى دلـــبره زړه به ښـــه كړې كـــه تـــه واورې دا زمـــا
❁ چې د زلفو پـه دام كيووت دا عـــــاشـق ووې بــــــلا
❁ دا رضـا بـه پـه رضا كـــه كـــه تـــه هـــم كـــوى رضا
پـــه كـار نـــه دي بـــې له تا

(c) ketabton.com: The Digital Library

"احمد شاه" ته دواړه سرايه

﴿۷﴾ ❁❁❁ ﴿۷۷﴾

چې معشوق عاشق ته وايي بې حيا — بې حياء دی عاشق نه وي بې ثنا
دا د عشق په اور صيقل د عاشق زړه دی — په هيڅ شي به دی نور نه شي ناصفا
ليونی به د صحرا ولورته راسي — که پر راسی ستا له مخه يو ضيا
که دستګيرې مې دا ستا زلفينې نه شوې — تل به يم د فقيرۍ په انزوا
هر يو زړه چې په مژګانو ستا زخمي سو — بې دا ستا له ستركونه وينې شفا

چې په څه يار راضي کيږي" احمد شاهه"
که په سر وي که په مال وي زموږ رضا

❁❁❁

﴿۸﴾ ﴿۸۳﴾

ستا له مينې په عالم كښې سوم رسوا — لږو ډير خو د زړه حال وماته وا
چې دې حسن له دنيا څخه عروج كړ — ګنه زما خته خمير وه په عشق ستا
تور طالع به زما سپين پر دنيا نه سي — مګر ستا مينې پرې وكړه تجلا
نور د حسن دې تمام له ځانه بيل كړم — څكه نور د جهان نه وينم بې تا
چې مې زړه هسې دا ستاد نور دفتر سو — دغه زړه په زړه خبر كړم لا پخوا

"احمد شاهه" هميشه خوښ اوسه له خدايه
چه مرآت د زړه دی خدای كړه محبوبا

❁❁❁

❁ ﴿۹﴾ ﴿۸۹﴾

راشه راشه دا معنی څه ده ملا
معنی له لفظ كوم لفظ دی له معنا
يومرغه سينه په اورېښې په اوبه سرپه اوره كښې
خوراك يې دسينی لارووطن پټ په خپله ها
اوراوبه اوره په خپله ها كښې منجمد شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاخالي مرغه تروو اوس په خپله كه ثنا
دوه يې ځانګې ځينې بيل دی نه نوی شتی
پرواز يې په انديښنه حكم كه په چا بلسا
شپږ مښو كې يو له بله پټې لس يې ستركې
پنځه د شپې پنځه كا ته د ورځي كه په غلا
اوو يې ژبې دوه يې سره د هر سر نور جدا
شپږ قراری او اوومه يې د خپل صفت ګويا
مزكه عدم تخم معدوم ځمزمان د تسلسل دي
ددی مزكی تخم ځمراوپه اوره شنه والیوجود فنا
"احمد" چې دا بيانكه هر طالب به طبع وايي
ګرانه نه ده ... ايمان عقيق كاندی فضلا

❁❁❁

﴿۱۰﴾ ﴿۹۷﴾

كه زه نوريم ستا د كوريم محبوبا — هسی نه چې د پېغوريم محبوبا
نه د اصل لاف كوم نه د خبرو — اور لړونی ستا د اوريم محبوبا
كه دا ستا نظر پر ماوی تر لمر لوی يم — كه نظر كړې هومره نوريم محبوبا
كه قدم زما پر سر ږدې اې دلبره! — زه خو خاورې ستا د لور يم محبوبا
چې قدم مې ستا د خيال په خاطر راسي — زه خو ستا د خيال انځور يم محبوبا
زه په دا له نور عالمه بيګانه شوم — چې له زړه په عشق خمسوريم محبوبا

له "احمده" مه غواړه بې وفايي
ستا په مينه سره توريم محبوبا

❁❁❁

﴿۱۱﴾ ﴿۱۰۴﴾

وبورجل ته دې ولاړ دي ميـنان ستا
كه يې وژنې خو په حكم دي روان ستا

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library